

Documentary Heritage
Документално богатство

НАЙ-РАННИ СВЕДЕНИЯ ЗА УЧЕБНОТО ДЕЛО ВЪВ ВИДИН

Стоян Шиваров

Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Резюме. Настоящият текст представя превод и анализ на неизвестен документ на османотурски език от 1808 г., който се явява и най-ранното писмено сведение за съществуването на българско училище в град Видин. Записът в кадийски сиджил S 53, част от колекциите на отдел „Ориенталски сбирки“ на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, представлява акт за дарение на недвижимо имущество и устав на новоучреден от местните първенци и под ръководството на видинския митрополит *вакъф* с единствена цел „*обучение на децата ни според нашите обичаи*“. Новите данни позволяват да се направи сериозна корекция на приетата в родната историография дата за начало на организирано училищно дело в града.

Keywords: History of Vidin, history of education, Bulgarian Revival, Ottoman archival sources, Ottoman Bulgaria, Christian waqf

Увод

Като един от областните градове на Република България, важна твърдина през по-голямата част от българската история, а понякога дори самостоятелно владение, Видин е интересен за изследвателя. На миналото на града са посветени десетки общи изследвания и множество специализирани проучвания, както от български, така и от чуждестранни учени. Въпреки това редица страни от историята на града са учудващо непознати, а редица от възприетите в българската историография твърдения са най-малкото дискуссионни. Настоящият текст се фокусира върху началото на просветното дело във Видин, като чрез конкретни сведения ще бъде посочена най-ранната безспорна дата за наличие на организирано учебно дело в града през Възраждането.¹⁾

Обзор на наличните изследвания

Възраждането е може би най-проучваният период от българската история, но въпреки това все още съществуват огромни *бели петна* в познанието ни за това време. Просветното дело по българските земи през посочения период е обект на редица специализирани изследвания, а присъства и като отделна глава от всяка обща история на България. Възникването и развитието на българ-

ското училище е неотделима част от историята на самото Възраждане и като такава никога не е излизала от фокуса на вниманието. Въпреки безспорния интерес, множеството публикации и научни дискусии все още на картата на възрожденското училищно дело има територии, които остават *terra incognita*. И докато за зараждането и еволюцията на просветното дело в подбалканските занаятчийски центрове съществуват сравнително точни сведения, то за една немалка част от българското землище липсват достоверни извори. За съжаление, твърде често липсата на конкретни материали не представлява истинско препятствие пред изследвателя смело да прави необосновани заключения. Илюстрация за подобен подход се наблюдава ясно именно при опитите за реконструкция на началната фаза на училищната дейност във Видин. В опит да се установи откога съществува училище във Видин се обърнах към наличните изследвания върху просветното дело през Възраждането, както и към публикуваните исторически сведения за град Видин. Макар и малко на брой, материалите, посветени единствено на просветното дело във Видин, съществуват и също бяха разгледани.

За ранните килийни училища, независимо дали манастирски, църковни или частни, почти не разполагаме с конкретни сведения. Информацията често се черпи от бележки на пътешественици, преминали през нашите земи, а домашни извори по същество отсъстват. Първи опит за систематично представяне на годините на основаване на училищата е направен в приложенията към *Статистика на училищата в Княжество България през учебната 1897 – 1898 г.* (1899: ч. 1, 146 – 157), според което до откриването на първото новобългарско училище през 1835 г. в българските земи са съществували общо 189 училища, от които 186 килийни (Гечев, 1976: 46). Предвид естеството на статистическия справочник обаче представените сведения за първото училище във Видин остават несигурни и без сериозна обосновка. Отбелязано е единствено, че училището във Видин е основано в периода 1811 – 1820 г. (СУКБ, 1899: ч. 1, 150). В първите опити за научно и аналитично представяне на училищната дейност по българските земи преди началото на новобългарското образование не се открива допълнителна информация (Ванков, 1903). Въпреки органичната връзка между църква и килийно училище, особено силна в началото на XIX в., никакви данни не се откриват и при преглед на литературата, посветена на църковната организация в града (Неофит, 1924). Същото е разбираемо, след като дори сведенията за митрополитите, заемали престола, не са особено достоверни (проблемът с идентифициране на видинските митрополити от първото десетилетие на XIX в. ще бъде засегнат и по-долу). Интересни и не толкова познати сведения за образованието във Видин дава Димитър Мишев (1930). Макар и без да посочва конкретно своите източници, според него „през 1817 г. във Видин е имало такова училище. В него през означената година е бил учител сръбският поет Сима Милотинович²⁾

Сараилия... Същият ще е преподавал и български език, който знаел добре... Той се заловил да състави българска граматика, за което се знае от негово писмо до Вук Караджич.... Много по-рано, още в 1806 г., Пазвантоглу имал мисъл да открие средно училище във Видин. За да се породи такава мисъл у него, ще е имало интелигентни граждани, които са чувствали нужда от по-високо училище за децата си“ (Мишев, 1930: 611 – 612).

Основен източник на сведения с безспорен авторитет за историята на Видин е капиталният труд на Димитър Цухлев – „История на града Видин и неговата област“. Макар и похвално в стремежа си да събере наличните дотогава сведения за целокупната история на града, това издание (дори и като се отчете, че е публикувано през 1932 г.) по-скоро следва да се отнесе към краеведските проучвания, а не толкова към академичните публикации. Въпреки тази си слабост събраният от Цухлев материал е основа за почти всички последващи проучвания, а оскъдните сведения, представени от него за просветното дело, са почти единствената информация, с която изследователят боравеше доскоро.³⁾ Сведенията, които Цухлев съобщава, са най-малкото трудно проверими дори към годината на отпечатване на труда му. По неговите думи „от лични спомени и някои други сведения из приходо-разходните регистри на общината се установява, че във Видин българско училище било открито от частни учители около 1820 г.“. На същото място авторът посочва, че „архивът на учителското настоятелство е бил унищожен през 1881 г.“ (Цухлев, 1932: 435 – 436). Въпреки ненаучния си и далеч не безспорен характер сведенията на Цухлев се приемат безкритично от следващите изследователи и се мултиплицират в множество трудове, като при това често се цитират некоректно.

Дори текстовете на авторитетни изследователи на Възраждането като Христо Гандев не внасят повече яснота. И докато все пак Видин бива споменат като *важно духовно средище*, където още през XVIII в. е *поддържана българската грамотност и книга* (Гандев, 1941: 120, 122), то за формулирането на подобно твърдение не е приведен никакъв изворов материал. В специализираното изследване върху килийните училища на Минко Гечев (1976) частта за образователната дейност във Видин се изчерпва единствено със следния почти точен цитат от книгата на Цухлев: „*Килийното училище във Видин е било открито към 1820 г. в частна къща.*“ (Гечев, 1976: 91; получер мой, С. Ш.). В най-популярното и обхванато изследване върху историята на ранното образование в българските земи през Възраждането на Ангел Димитров (1987) отново не се открива никаква информация за килийно училище във Видин от първата четвърт на XIX в. Отделните публикации също рядко стигат до нещо повече от дословно преповтаряне на сведенията, представени от Цухлев (напр. Филипова, 1977). Румяна Радкова е сред малкото изследователи, които се опитват да излязат извън написаното от Цухлев, но и тя се задоволява единствено с вече публикуваната от Мишев информация, при това

представена по далеч по-категоричен начин: „Сведенията за просветното състояние на Видин са много ограничени. През 1806 г. Пазвантоглу възнамерява да открие във Видин средно училище. За да се породи подобна мисъл, явно е, че в града е имало по-нисши училища“ (Радкова, 1981: 257).

По-късните изследвания и краеведски трудове също се базират предимно на Цухлев (1934) и по-рядко на Мишев (1930). За съжаление, често несигурните сведения се представят като безспорни факти, а „около“ и „към“ вече не звучат достатъчно убедително. Така разбираме, че „още по времето на Пазвантоглу (1803 – 1805) в църквата „Св. Петка“ е съществувало килийно училище, което всесилният владетел не е преследвал“ (Йоцов, 2008: 449). Или още по-директното: „въпреки липсата на данни се предполага, че те [първите училища] възникват не по-късно от 1800 – 1803 г., когато във Видин живее и работи Софроний Врачански. Документирано е, че през 1820 г. в двата крайни квартала на Видин – „Нова махала“ и „Страшен брег“, са открити две училища“ (Кочанов, 2000: 37). Но далеч не единствено в краеведската литература съмнителните сведения имат свойството да се превръщат в категорични. Дори в официалните издания на община Видин, изготвени от професионални историци от този край на България, се твърди уверено, че „През 1820 г.... същата година е открито и първото българско училище във Видин. То е частно, работи периодически, а обучението се води по домовете на учителите“ (Илиев, 2008: 152; получер мой, С. III.).

От направения обзор на наличната литература по въпроса става очевидно, че за началните години от историята на учебното дело във Видин се разчита единствено на съмнителни сведения от втора ръка. Прави още впечатление, че няма стремеж към издирване на преки извори или дори литература, публикувана на други езици, въпреки че по това време Видин е граничен както за Османската империя град, така и за българското землище, а Митрополията е подчинена на Цариградската гръцка патриаршия. Дори при един интересен опит на Вера Бойчева (1975) за съпоставка между сръбското и българско училище в началото на XIX в. нямаме конкретни сведения за Видин въпреки близостта до населените със сърби земи или несъмненото влияние, което е оказал с учителстването си Сима Милутинович. И тук за начало на просветното дело в града са посочени годините около 1820 г., но вече се говори за елино-българско училище (Бойчева, 1975: 106). Единствено известният видински краевед Геннадий Вълчев (2007) ползва литература на сръбски език, тъй като биографията на Сима Милутинович привлича вниманието и на последователи от бивша Югославия. Вълчев цитира конкретни сведения, като посочва, че „сръбският учител и поет Сима Милутинович учителства в Гръцкото училище в махалата „Калето“ в продължение на три години 1816 – 1818 г. Обучението се е водило на гръцки език, но по-добро от българското килийно“ (Вълчев, 2007: 7, цитира Војиновић, С. (1987.)). Сима (Милутиновић) у Крајини и Кључу, Кладово. Неготин: Историјски архив).

Нов извор за началото на учебното дело във Видин

Както вече посочих, за разкриване на началото на училищното дело в град Видин се разчита единствено на вторични и третични източници. Административните документи на османската власт са един от първичните извори, които, въпреки че в последните години са обект на засилен интерес, все още не са достатъчно проучени. Най-лесно достъпни и изцяло обработени и каталогизирани сред османотурските документи за историята на Видин и околностите са кадийските протоколни книги – т. нар. *сиджил*, част от архивните колекции на отдел „Ориенталски сбирки“ на Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.⁴⁾ Сиджилите от каза Видин, запазени до днес, са общо 74 бр. и отдавна привличат интереса на изследователите. Въпреки това до този момент в България няма цялостно публикуван извор от този тип и за жалост, видинските сиджил се използват фрагментарно и повърхностно.

Конкретно ще разгледам документ, регистриран в сиджил със сигнатура S 53, който съдържа записи от периода 1805 – 1809 г., когато кадия на каза Видин е Исмаил Асъм ефенди. Документът представлява *вакфие*, в случая – съдебен протокол за узаконяване на дарение в полза на вакъф и неговият устав.⁵⁾ По дефиниция вакъфът е благотворителна ислямска религиозна фондация, но понякога и немюсюлмани прибегват до същата форма. Подобно узаконяване предполага защита от отчуждаване на движимото или недвижимо имущество. Макар и далеч не единствен случай, когато немюсюлмани използват формата на вакъфа, за да дарят имущество за благотворителни цели, то това е сравнително рядко срещано явление, особено за началото на XIX в. Специално при видинските сиджил съществува само още един подобен документ.⁶⁾ Едва по-късно, след танзиматските реформи, вакъф се превръща в наименование на всякакъв вид нестопанска организация (вкл. Българската екзархия и пр.). Особеността на разглеждания тук документ е подчертана и от използването на червено мастило от писаря, който е обозначил документа като *зимми вакфийеси*. За разлика от даренията на имущество в полза на мюсюлмански вакъфи, при които текстът на документа е в голяма степен стандартизиран, то при подобни от немюсюлмани има значително разнообразие в начина на записване на дарението.⁷⁾ Най-вероятна причина за това са редките случаи, в които се съставят подобни протоколи, и те не са залежали като установени в практиката на кадийския шериятски съд, нито в популярните писмовници. Причина за редките споменавания на християнски вакъфи е и нежеланието на дарителите да се обръщат към органите на османската власт, а да разчитат на собственото си обичайно право. Ето защо самото обръщане към кадията демонстрира, че случаят е необичаен и от особена важност.

Ето и превод на текста на въпросното *вакфие*:⁸⁾

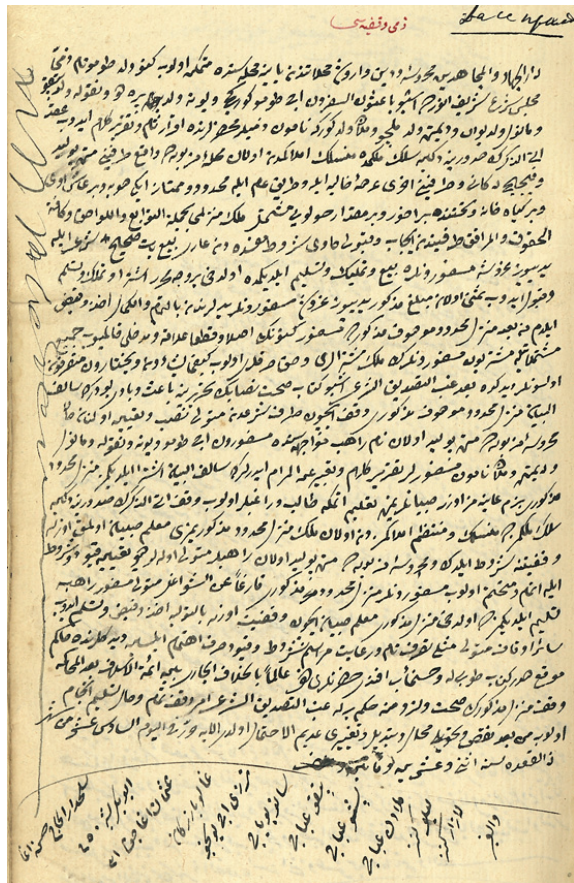
Християнинът на име Гено, син на Тома, жител на махала Баня, една от махалите на Вароша, на охранявания Видин, земя на войната за правата вяра и газии, посветени на нея, направи пълна изповед и признание пред светлия и свещен шериатски съд. Това той стори в присъствието на християните, наречени [Х]аджи Тома Кюрекчи, Иван, син на Предо, Никола, син на Петко, Манол, син на Иван, Димитър, син на Милчо, и Милан, син на Георги.

„От имотите, които владея напълно и са единствено моя собственост, срещу 700 гроша въвеждам във владение и окончателно продавам на споменатите лица, имот, намиращ се в посочената махала, при граници: имот на митрополита и дюкян за бъчви, празен парцел и общинския път. Имотът се състои от къща с три стаи, плевня с обор и прилежащо дворно място“.

И двете страни приемат покупко-продажбата, която се осъществява съгласно шериатското право и не съдържа зла умисъл. Същото е надлежно записано и регистрирано, като купувачите са влезли във владение.

„Договорената цена от 700 гроша получих точно и изцяло от ръцете на посочените и занапред се отказвам изцяло и напълно от всякакви претенции спрямо къщата, намираща се в посочените граници“.

Тази е причината за регистрацията на този отразяващ истината запис, потвърден съгласно закона в смисъл: въпросната къща, намираща се в посочените граници, [вече] е обща собственост на споменатите.

Факсимиле на документ НБКМ, Ор.,
S 53, л. 98а, док. 2.

Общото желание на споменатите лица е да дарят [имота], като учредят вакъф. Спазвайки разпоредбите на [шериятския] закон, изискващ определянето и назначаването на негов [на вакъфа] управител, лицата [Х]аджи Тома, Иван, Никола, Манол, Димитри и Милан, в присъствието на настоящия митрополит на добре охранявания Видин, заявиха и потвърдиха желанието си:

„Придобитата от нас къща при посочените граници искаме [да се използва] за обучение на децата ни според нашите обичаи. За тази цел предоставяме законно притежавания от нас имот за учредяване на вакъф с условието той да бъде [използван за] училище за децата ни. За управители-мютевелии на нашето дарение [вакъфа] занапред да бъдат назначавани тези свещеници, които биват назначени за митрополити на добре охранявания Видин. Това да бъде окончателно, и съгласно записаното, имотът при споменатите граници да бъде предаден на митрополита, за да учи децата ни, да го управлява и стопанисва, по примера на управителите на другите вакъфи“.

[Това] съдебно решение е издадено от Негово превъзходителство Господин съдията, който на първо място поставя закона, а така също добре познава различията [във възгледите по правните казуси] между предците имами, нека бъде жив и здрав и да благоденства! При дарението на споменатата къща всичко е автентично и е спазен законът. След законовото потвърждение [на всички изложени факти], се осъществи изцяло предаването на описаното дарение в това му състояние и занапред не съществува никаква възможност за нарушение, оспорване, промяна или изменение.

Написано на 16 зилкаде 1222 [15 януари 1808 г.]

Свидетели:

Лазар, кнез

Лило, кнез

Младен, абаджия

Пешо, абаджия

Петко, абаджия

Цано, бояджия

Хаджи Йончо, терзия

Гальо, търговец

Осман ага

Абу Бекир беше

Силяхдар ел-хадж Хасан ага

В представения документ не се споменава име на назначено за учител лице, а и програмата е представена само като обучение *според нашите оби-*

чаи. Въпреки това няма съмнение за съществуването и предназначението на сградата. Безспорно е също, че въпреки прякото участие на видинския митрополит това е частно училище, извън църква или манастир. Размерът на имота също не е без значение. Дълги години по-късно дори една-единствена стая остава достатъчна за повечето начални училища. Показателен е и фактът, че дарението не е осъществено от едно-единствено лице, а от шестима души, т.е. не е прищявка на някой богат местен християнин, а колективно решение на градските първенци или поне на част от тях. По-голямата част от свидетелите на легализирането на събитието също са изявени местни християни.

Управлението на дарението, в частния случай – на училището, е поверено на църквата, без да се упоменава конкретният митрополит. По това време е съвсем естествено клирът да има водеща роля в обучението, особено в килийно училище, па макар и от частен характер. Ако приемем горното сведение като изолирано, то проблем представлява и установяването на личността на митрополита. Сведенията, публикувани от митрополит Неофит през 1924 г., са фрагментарни и несигурни, що се отнася за периода до първата четвърт на XIX в. (Неофит, 1924). В същото издание не става и дума за училищна дейност в града или на територията на Видинска епархия от началото на XIX в. Цухлев също не посочва конкретно митрополитите през този период. В по-нови изследвания на църковната организация във Видинско също се натъкваме на изненадващо неточни данни (напр. Василев, 1999: 55 – 56). Общо за посочените две издания е, че не се позовават нито на извори от Цариградската патриаршия на гръцки език⁹⁾, нито на османотурски такива. За щастие, в разгледаната архивна единица се съдържат документи от същата година, които посочват по име Видинския митрополит – в този момент това е Дионисий.¹⁰⁾ Тези сведения са публикувани още през далечната 1958 г. от известния чешки учен ориенталист Йосиф Кабрда (Kabrda, 1958: 59 – 80), а по-късно са представени и в българско академично издание (Lasev, 2000: 166), но за жалост, остават малко познати.

Заклучение

Представеният документ по категоричен начин доказва съществуването на училище в град Видин към началото на 1808 г, т.е. това е най-ранното писмено свидетелство за наличие на организирано образование в града. Става въпрос за начално учредяване на вакъф, а не за дарение към вече установен такъв, от което може да се направи обоснованото заключение, че това е първото изобщо училище в града. Към момента всички публикации по темата са базирани на приблизителни, често напълно неточни, сведения, при пълното пренебрегване на османотурски архивни материали или извори от Цариградската гръцка патриаршия. Не разполагаме с информация за преподавателите или за учебната програма на това училище, но отделените средства и участието на подобен

брой лица не предполагат съществуване единствено на ниво сграда без ученици. Без съмнение става дума за килиен тип училище в неговия по-усъвършенстван вариант, в частен дом с няколко стаи, което и предполага наличие на достатъчно деца, които да го посещават. Ангажираността на местната християнска общност е ясно засвидетелствана и училището е общо дело на местните първенци. Не можем да сме сигурни и какво стои зад фразата *нашите обичаи* и дали в това оглавявано от гръцки митрополит училище се преподава български. Към 1808 г. обаче отношенията между българи и гърци все още се основават на сътрудничество, а не на непримирим антагонизъм, и по всяка вероятност това не е нито българско, нито чисто гръцко училище, а православно такова.

Документът е интересен и от дипломатико-палеографско естество. Редки са случаите отпреди танзиматските реформи, когато по нашите земи немюсюлмани и особено българи прибягват до основаването на вакъф според шериатските норми и в случая административният език не може да бъде наречен „клиширан“.

Прави впечатление, че в разглеждания сиджил не присъства по-късен документ, санкция от местната или централната власт, за учредяването на такъв „образователен“ вакъф. Според текста митрополит Дионисий е съставна част от инициативата, но дали е било нужно одобрението на Цариградската патриаршия, може само да се гадае. Засега не може да има сигурност и по въпроса дали това е същото училище, в което по-късно преподава Сима Милутинович, нито пък за връзка със споменатото от Цухлев българско такова, съществувало около 1820 г. Неоспорим факт е, че към 1808 г. във Видин вече има една прослойка от будни българи, които имат както потребността, така и възможностите да осигурят на децата си образование.

БЕЛЕЖКИ

1. Съзнателно не търся континуитет между предполагаемото наличие на средновековни книжовни школи във и около Бдин. За последните вж. Гюзелев, В. (1985). Училища, скриптории, библиотеки и знания в България XIII – XIV век. София: Народна просвета.
2. Фамилното име на сръбския учител се среща изписано по два начина: *Милутинович* и *Милотинович*. Съвременната сръбска книжовна норма приема *Милутиновић*.
3. Сведенията, публикувани от Мишев (1930) само няколко години по-рано, остават встрани и са почти напълно пренебрегвани.
4. Колекцията сиджили в отдел „Ориенталски сбирки“ на НБКМ беше цялостно обработена, описана, дигитализирана и предоставена за свободно ползване през интернет в рамките на проект „Дигитализация и запазване на писменото наследство на България“ (2009 – 2011), реализиран благодарение на Финансовия механизъм на ЕИП.

5. Тук няма да се спирам подробно върху същността на ислямските благотворителни фондации *вакъфи*, които са обект на множество публикации. Османският вариант на вакъф е разгледан подробно в Akgündüz, A. (1988). *Islam Hukukunda Ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*. Ankara, ТТК. Макар и значително по-малко на брой, вакъфите на немюсюлманските общини също са изследвани, напр. Shaham, R. (1991). Christian and Jewish Waqf in Palestine during the late Ottoman Period. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 54, 460 – 472.
6. НБКМ, Ор., S 44, с. 64, док. 2. Документът е преведен от Борис Ачков в ТИИ-ПБЗ (1971), т. 2., с. 185.
7. Срв. с НБКМ, Ор., S 44 с. 64, док. 2.
8. НБКМ, Ор., S 53, л. 98а, док. 2. Благодаря на Аспарух Велков, който насочи вниманието ми към това необичайно *вакфие* и ми оказа съдействие при превода на текста.
9. Напр. Γερμανός μητροπολίτης Σάρδεων και Πισιδίας. (1937). *Επισκοπικοί κατάλογοι των επαρχιών της Βόρειας Θράκης και εν γένει της Βουλγαρίας από της αλώσεως και εξής*, *Θρακικά*, 8.
10. НБКМ, Ор., S 53, л. 93.

ЛИТЕРАТУРА

- Бойчева, В. (1975). Сравнителна характеристика на българското и сръбското училище в края на XVIII и първата половина на XIX в. *Годишник на Софийския университет философски факултет*, кн. 1 – Педагогика, 89 – 141.
- Ванков, Н. (1903). *История на учебното дело в България. От край време до освобождението*. Ловеч.
- Василев, Й. (1999). *Летописи за Видинска епархия*. Пловдив: Златен лъв.
- Вълчев, Г. (1999). *Учители възрожденци във Видинския край*. Видин.
- Гандев, Х. (1941) Българската грамотност и книжното предание през XVII – XVIII в. *Родина*, год. 3, кн. 4, 116 – 123.
- Гечев, М. (1976). *Килийните училища в България. Създаване и разпространение*. София: Народна просвета.
- Димитров, А. (1989). *Училището, прогресът и националната революция. Българското училище през Възраждането*. София: БАН.
- Динев, С. Ангелов, К. Кочанов, Ф. (2008). *Страници за образователното и културното дело във Видинско*. Видин: Витоника-ВИ.
- Илиев, Н. (2008). Видин през XV – XIX век (99 – 154). В: Пантев, А. Божилов, И. Илиев, Н. Захариев, З. Диков, Т. Град Видин: *Кратък исторически очерк*. София: Анубис.
- Йоцов, Й. (2008). *Градът на завоя*. Видин: Витоника – ВИ.
- Мишев, Д. (1930). Възраждане чрез печата (с. 601 – 663). В: *България 1000 години*. София: М-во на нар. Просвещение.

- Неофит, М. В. (1924). *Видинската епархия. Историческо минало и съвременното и състояние*. София: Витоша.
- Радкова, Р. (1981). Българското образование през XVIII и първата половина на XIX в. (248 – 291). В: Шарова, К. Радкова, Р. Маркова, З. Димитров, А. (ред). *Проблеми на Българското възраждане*. София: БАН.
- Статистика на училищата в Княжество България през учебната 1897 – 1898 г.* [СУКБ]. Част I. (1899). София: Дир. на статистиката.
- Филипова, Ц. (1977). За учебното дело във Видинския край през XIX в. *Известия на музеите в Северозападна България*, 1, 105 – 118.
- Цветкова, Б. (1971). (ред.). *Турски извори за историята на правото в българските земи*. [ТИИПБЗ] Т. 2. София: БАН.
- Цухлев, Д. (1932). *История на града Видин и неговата област*. София: П. Глушков.
- Kabrda, J. (1958). Les documents turcs relatifs aux droits fiscaux des metropolites orthodoxes en Bulgarie au XVIIIe siècle. *Archiv Orientalni*, 26, 59 – 80.
- Lacev, M. (2000). Limites et metropolites de l'eparchie de Vidin au XVIIIe siecle (D'apres les documents ottomans). *Etudes balkaniques*, XXXVI, 1, 156 – 166.

REFERENCES

- Boycheva, V. (1975). Sravnitelna harakteristika na balgarskoto i srabskoto uchilishte v kraya na 18 i parvata polovina na XIX в. *Godishnik na Sofiyskia universitet filosofski fakultet*, kn. 1 – Pedagogika, 89 – 141.
- Vankov, N. (1903). *Istoria na uchebnoto delo v Bulgaria. Ot kray vreme do osvobozhdenieto*. Lovech.
- Vasilev, Y. (1999). *Letopisi za Vidinska eparhia*. Plovdiv: Zlaten lav.
- Valchev, G. (1999). *Uchiteli vazrozhdentsi vav Vidinskia kray*. Vidin.
- Gandev, H. (1941) Balgarskata gramotnost i knizhnoto predanie prez XVII – XVIII в. *Rodina*, god. 3, kn. 4, 116 – 123.
- Gechev, M. (1976). *Kiliynite uchilishta v Bulgaria. Sazdavane i razprostranenie*. Sofia: Narodna prosveta.
- Dimitrov, A. (1989). *Uchilishteto, progresat i natsionalnata revolyutsia. Balgarskoto uchilishte prez vazrazhdaneto*. Sofia: БАН.
- Dinev, S. Angelov, K. Kochanov, F. (2008). *Stranitsi za obrazovatelnoto i kulturnoto delo vav Vidinsko*. Vidin: Vitonika – VI.
- Iliev, N. (2008). Vidin prez XV-XIX vek (99 – 154). V: Pantev, A. Bozhilov, I. Iliev, N. Zahariev, Z. Dikov, T. Grad Vidin: *Kratak istoricheski ocherk*. Sofia: Anubis.
- Yotsov, Y. (2008). *Gradat na zavoya*. Vidin: Vitonika – VI.
- Mishev, D. (1930). Vazrazhdane chrez pechata (s. 601 – 663). V: *Bulgaria 1000 godini*. Sofia: M-vo na nar. Prosveshtenie.

- Neofit, M. V. (1924). *Vidinskata Eparhia. Istorichesko minalo i savremennoto i sastoyanie*. Sofia: Vitosha.
- Radkova, R. (1981). Balgarskoto obrazovanie prez XVIII i parvata polovina na XIX v. (248 – 291). V: Sharova, K. Radkova, R. Markova, Z. Dimitrov, A. (red). *Problemi na Balgarskoto vazrazhdane*. Sofia: BAN.
- Statistika na uchilishtata v Knyazhestvo Bulgaria prez uchebnata 1897 – 1898 g.* [SUKB]. Chast I. (1899). Sofia: Dir. na statistikata.
- Filipova, TS. (1977). Za uchebnoto delo vav Vidinskia kray prez XIX vek. *Izvestia na Muzeite v Severozapadna Bulgaria*, 1, 105 – 118.
- Tsvetkova, B. (1971). (red.). *Turski izvori za istoriyata na pravoto v balgarskite zemi*. T. 2. Sofia: BAN.
- Tsuhlev, D. (1932). *Istoria na grada Vidin i negovata oblast*. Sofia: P. Glushkov.
- Kabrda, J. (1958). Les documents turcs relatifs aux droits fiscaux des metropolites orthodoxes en Bulgarie au XVIIIe siècle. *Archiv Orientalni*, 26, 59 – 80.
- Lacev, M. (2000). Limites et metropolites de l'eparchie de Vidin au XVIIIe siecle (D'apres les documents ottomans). *Etudes balkaniques*, XXXVI, 1, 156 – 166.

THE EARLIEST WRITTEN RECORD OF THE EXISTENCE OF A BULGARIAN SCHOOL IN VIDIN

Abstract. This article presents a translation and analysis of a previously unknown document in Ottoman Turkish from 1808, which is the earliest written record of the existence of a Bulgarian school in the town of Vidin. The entry was found in sharia court record book S 53, part of the “Oriental Collections” at the Bulgarian National Library. The act described as *zimmi vakfiyesi* is essentially a donation of property and it also determines the statutes of the newly established waqf by local Bulgarian notables. The waqf was led by the Metropolitan of Vidin and its sole purpose was to “educate our children according to our customs”. The new source allows for a considerable correction to the date, accepted by the Bulgarian historiography, for start of organized education in the town.

✉ **Mr. Stoyan Shivarov**

Oriental Collections
St. St. Cyril and Methodius National Library
88, Vasil Levski Blvd.
1037 Sofia, Bulgaria
E-mail: stoyan.shivarov@ottomanist.info